

KIJKEN ZONDER STROOM

VIEWMASTER – REBECCA SEPTEMBER

CHRISTOPHE VAN GERREWEY

Alles wat werkt zonder elektrische stroom veroorzaakt melancholie. De ‘Pepper’s ghost illusion’ is een negentiende-eeuwse ‘machine’ die op het toneel gebruikt werd om spoken en geesten tevoorschijn te toveren. Opdat de illusie zou werken, moet de kijker zicht op een eerste kamer hebben, door een grote glazen wand, zonder dat hij of zij in een tweede, naastgelegen kamer kan kijken. Die twee kamers zijn van elkaar gescheiden door een schuin opgestelde glazen wand, net achter de eerste wand. Door het al of niet gelijktijdig belichten of verduisteren van de twee kamers, is het mogelijk dat de kijker een lichaam ziet op een andere plaats dan waar het zich bevindt, als een geest of als een spook. Het zou duren tot de uitvinding van de film vooraleer niet enkel de plaats maar ook de tijd buitenspel zou worden gezet in het kijken, en het lichaam dus zowel *elders* als *vertraagd* tevoorschijn kon worden gehaald.

De performance *Viewmaster* van Heike Langsdorf en Ula Sichel (performers) en Laurent Liefoghe (beeldend kunstenaar) wordt opgevoerd in een dergelijke Pepper’s ghost illusion. Het geheel van ruimtes staat opgesteld in een grotere, lege theaterruimte – in dit geval de dansstudio van de Vooruit. De toeschouwers worden toegestaan om eerst, terwijl alle lichten nog branden, de ‘machine’ te onderzoeken. Het blijkt een bijzondere vorm van architectuur: sober uitgevoerd, in donker natuurlijk hout langs de binnenkant, en met grijze platen voor de buitenwanden. Er lijkt een stoffige atmosfeer te hangen, een beetje wazig, enigszins dromerig. Vervolgens moeten de toeschouwers plaats nemen binnen de grenzen van een trapezium op de vloer, voor de buitenste glazen wand – slechts binnen deze grenzen is de bijzondere illusie werkzaam.

Dan begint de performance. De machine stelt zichzelf langzaam en uitvoerig voor: de verschillende onderdelen worden inwendig belicht, de zaal is volledig donker en dan weer licht. Er gebeurt dus niets dat niet onmogelijk is, en dat wordt afdoend aangetoond. Dan verschijnen de lichamen van de twee performers. Er staat iemand in de (onzichtbare) linkerruimte, dus links van het schuine glazen scherm; en er staat iemand in de ruimte die in de kijkrichting van het publiek ligt, dus achter het schuine glazen scherm. Afhankelijk van de belichting verschijnt er in het ‘perspectief’ van het publiek één lichaam, een ander lichaam, of twee lichamen tegelijkertijd.

De belangrijkste vraag die zich meteen oproept is de volgende: moet onze verbazing niet groter zijn? Wat we zien kan niet: het is niet mogelijk dat twee vrouwen op dezelfde plaats staan – of dat er een vrouw op een plaats staat, waar letterlijk één ogenblik later (het licht verspringt) een andere vrouw staat. Het klassieke postmoderne motief van de bilocatie (*Lost Highway* van David Lynch zit er vol van), waarbij er iemand zich op twee plaatsen tegelijkertijd bevindt, wordt hier omgekeerd: op één plaats staan twee personen. Het merkwaardige aan deze encenering van de Pepper’s ghost illusion is echter niet wat er gebeurt – dat is begrijpelijk, want we hebben van te voren het binnenwerk van de machine gezien. Het merkwaardige ligt hierin dat we niet verbaasder zijn.

Viewmaster roept de verwondering op over hoe wonderlijk het ooit geweest moet zijn om deze illusie te aanschouwen; het is een verwondering die gepaard gaat met schaamte over onze eigen, hedendaagse gewenning. Dat iemand zichtbaar is op een plaats waar zij zich niet bevindt, is het kenmerk van een beeldcultuur zonder duidelijke betekenissen – van film, internet, advertenties en televisie – en wie *echt* wil genieten van de Pepper’s ghost illusion, botst steeds weer op de algemene zekerheid dat die relativiteit van de plaats en van het lichaam en van het beeld, een vanzelfsprekendheid is geworden. Kijken naar de beginscènes van *Viewmaster*, is dus langzaam spijt krijgen over het verlies van het wonder, dat wordt afgeschermd door het leven in een wereld waarin iets pas bruikbaar is als het er niet echt is.

De architectuur die in *Viewmaster* wordt gebruikt herinnert aan de installaties van Dan Graham, zoals het klassieke *Square Room Diagonally Divided/Two Audiences* uit 1981: een vierkante

ruimte die door een glazen wand als diagonaal in twee driehoeken wordt verdeeld. De ene driehoek heeft witte wanden, de andere spiegelwanden. Maar het verschil tussen de aanpak van *Viewmaster* en die van Graham is opmerkelijker. Dat verschil is de afwezigheid van een tijdssysteem: Graham installeert geen sequens, geen parcours – er zijn geen lichten die aan en uit knippen. In zijn paviljoens lopen de bezoekers op eigen beweging naar binnen, en hun bewegingen verzekeren de enige actie. In *Viewmaster* is er een 'auteur' aanwezig, een instantie of een overheid – een 'kijk-meester' die een regime oplegt dat zowel in de tijd als in de ruimte voorwaarden schept; het is ook een regime dat live en ter plekke een montage uitvoert. *Viewmaster* is een performance, met een begin en een eind: er is een moment waarop we weten dat de kunst begint en daarna ook weer verdwijnt – daartussen moet er, volgens conventie, verzaakt worden aan de dagelijkse kanten van het leven. (Dat is iets wat in de paviljoens van Graham niet hoeft: men kan er bijvoorbeeld een ruzie in verderzetten, of een sandwich eten, of telefoneren.)

Nadat de 'machine' en de performende lichamen uitgebreid zijn voorgesteld, ontwikkelt er zich een narratief, met gepaste, subtiele, soms zelfs ironische verwijzingen. We horen een lounge-versie van *Come as you are*, origineel van Nirvana: er wordt dus nog eens gewezen op het feit dat er geen trukendoos wordt geopend – maar anderzijds 'komen' de performers natuurlijk niet tevoorschijn *zoals ze zijn* – het is (ten eerste) theater, en er wordt (ten tweede) gespiegeld en verplaatst. De bewegingen van Langsdorf en Sickel worden langzaamaan heftiger, sneller en uitbundiger; de 'plaatsverwisselingen' intenser en explicieter. Het vermoeden ontstaat dat er iets 'gebeurt' binnen de Pepper's ghost illusion, iets met een begin en later ook een eind. Dat verlangen naar een verhaal wordt door *Viewmaster* niet helemaal ingevuld, maar opnieuw geïroniseerd, wanneer de performers beroemde filmscènes naspelen, zoals uit *Inland Empire* van Lynch of *L'année dernière à Marienbad* van Resnais. We horen de geluidsband uit deze films, maar we zien de lichamen van de performers.

Belangrijker echter is dat door de expliciete herneming van de filmklassiekers, het mechanisme van *Viewmaster* ook wordt 'gehistoriseerd' – de Pepper's ghost illusion krijgt een plaats binnen de geschiedenis van de film en de representatie – een geschiedenis die grotendeels samenvalt met de geschiedenis van de moderne wereld. De scènes in *Viewmaster* verwijzen naar film, maar ze zijn het niet; we kunnen onze ogen wel degelijk geloven, want er gebeurt niets dat niet helemaal echt is. *Viewmaster* toont op die manier zowel de schoonheid als de melancholie van een werkelijkheid die zich nog steeds bevindt op de plaats waar we haar zien – of althans vlak in de buurt van die plaats.

Gezien op 15 oktober 2008 op het festival *Almost Cinema in Vooruit, Gent*.

Info: www.rebecca-september.net

Deze tekst kwam tot stand in het kader van Corpus Kunstkritiek, een initiatief van VTi - Vlaams Theater Instituut - Steunpunt voor de Podiumkunsten, i.s.m. Vlaams-Nederlands Huis deBuren, Urbanmag* en Het Theaterfestival. En met steun van een aantal partners uit de podiumsector. Lees meer op www.vti.be/corpuskunstkritiek

De teksten van het Corpus Kunstkritiek vallen onder de licentie [Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works 2.0 Belgium](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/be/), wat betekent dat de teksten verspreid, maar niet veranderd mogen worden. Elke vorm van verkoop of betalende distributie is apart te onderhandelen, contacteer VTi.